

Programma «Samenleving en Toekomst»

Eindverslag – deel «Synthese van het onderzoek»¹

ONDERZOEKSCONTRACT: [TA/00/023](#)

ACRONIEM VAN HET PROJECT: REFBARIN

TITEL: “PRODUCTMARKTHERVORMING, COLLECTIEF ARBEIDSMARKTOVERLEG EN HET INNOVATIEVERMOGEN VAN DE BELGISCHE ONDERNEMINGEN”

ONDERZOEKSPLOEG:

COÖRDINATOR: Glenn RAYP (UNIVERSITEIT GENT)

PROMOTOR(EN): Jan VAN DER LINDEN (FEDERAAL PLANBUREAU)

ONDERZOEKER(S): Chrissopighi BRAILA (FEDERAAL PLANBUREAU), Ronald DEKKER (TECHNISCHE UNIVERSITEIT DELFT), Alfred KLEINKNECHT (TECHNISCHE UNIVERSITEIT DELFT), Maya MICEVSKA (UNIVERSITEIT GENT), Glenn RAYP (UNIVERSITEIT GENT), Shreosi SANYAL (UNIVERSITEIT GENT), Jan VAN DER LINDEN (FEDERAAL PLANBUREAU)

DATUM: 23/02/2010

Deze synthese heeft tot doel de resultaten van het onderzoek op Internet weer te geven. Ze wordt door de coördinator van het netwerk aan de programma administrator, ter goedkeuring en in drie talen (Nederlands, Frans en Engels), voorgelegd.

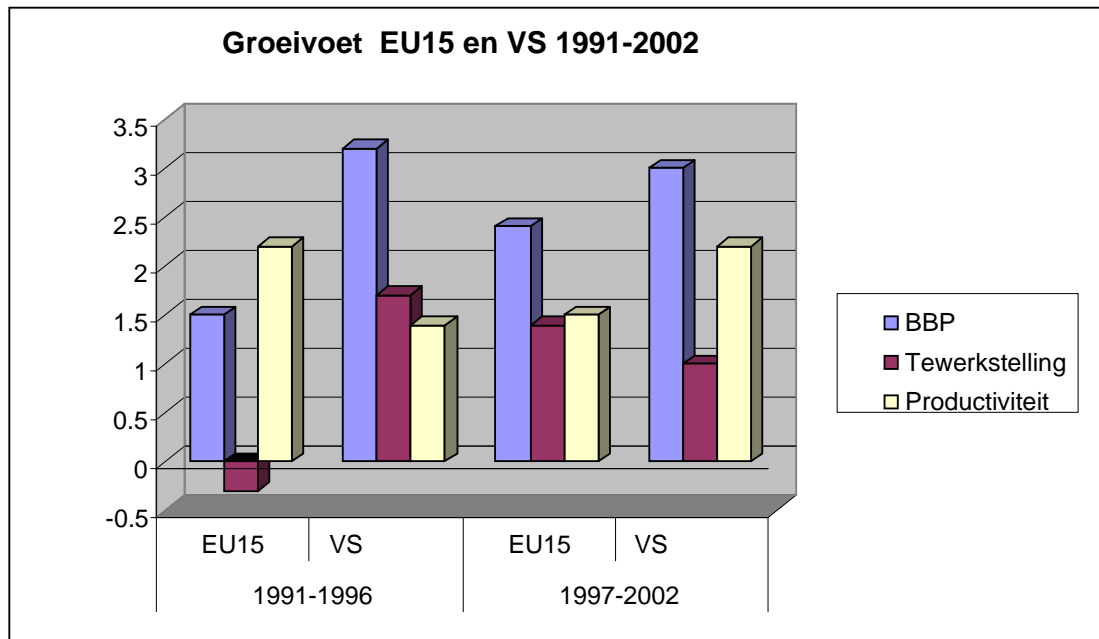
---

¹ Zie art. 5.5.2 van het basiscontract.

Synthese

Doelstelling en situering.

Aan het einde van de jaren 1990 groeide in Europa de bezorgdheid over de divergentie van de productiviteitsgroei met de VS.

Bron : World Economic Outlook, IMF & OECD Economic Outlook, OESO

Structurele hervormingen werden ondernomen, gericht op het versterken en het verbeteren van de efficiëntie en het innovatief vermogen van de Europese economie. In het domein van de goederen- en dienstenmarkten vielen deze onder twee grote kaderpakketten : het Internemarktprogramma en de Lissabonagenda.

REFBARIN wil nagaan wat, 10 jaar later, het effect is van de structurele markthervormingen op de innovatie in de Europese economie : zijn er aanwijzingen dat marktliberalisering heeft geleid tot meer innovatie-inspanningen en, zo ja, moet men dan verder gaan op de ingeslagen weg? Een specifiek aspect van de Europese economie is het belang van collectieve onderhandelingen tussen werknemers en werkgevers bij de bepaling van arbeids- en loonvoorwaarden. In welke mate doorkruist de meer administratieve regulering van de arbeidsmarkt in Europa een strategie van productmarktliberalisering ter stimulering van de innovatie ?

Theoretisch kader

Concurrentie werd de voorbije decennia beschouwd als een factor die innovatie ontmoedigde, omdat het de nettowinst zou verminderen die de stimulans tot succesvolle innovatie vormt (het "rent dissipation" effect). Recent wijst men integendeel op het positieve effect dat concurrentie kan hebben op de innovatie-inspanningen van leidende, reeds gevestigde ondernemingen, die innoveren om hun voorsprong op de concurrentie te behouden.

Collectieve onderhandelingen kunnen leiden tot een 'hold-up' probleem omdat een vakbond door lage lonen een ondernemer zou "verleiden" tot een investering (bijvoorbeeld in O&O), maar haar positie herziert eens de investering is uitgevoerd en een hoger loon eist als compensatie voor de gestegen productiviteit. Bedrijven zullen hierop anticiperen door hun investeringen terug te schroeven. Het 'hold-up' probleem is echter verre van evident bij langetermijnonderhandelingen tussen werknemersorganisaties en werkgevers. Bovendien kunnen vakbonden een positief effect hebben op innovatie door de coördinatie te verbeteren bij het invoeren van nieuwe technologieën.

In het licht van deze ambivalente theoretische verwachtingen hoeft het niet te verwonderen dat de empirische bevindingen evenmin eenduidig zijn. We merken belangrijke beperkingen in de beschikbaarheid van accurate indicatoren op eenzelfde analyseniveau. Rechtstreekse indicatoren voor productmarkthervormingen lijken heel partieel en worden gekenmerkt door een afruil tussen detail van beschikbaarheid en accuraatheid. Productmarkthervormingen worden ook door hun effect op de concurrentiegraad benaderd, maar de gangbare indicatoren lijken concurrentie slechts op een partiële wijze te meten. Over de eigenschappen van het collectieve overleg bestaan er slechts op occasionele en partiële wijze gedetailleerde data..

Gebruikte gegevens

Betreffende productmarkthervormingsindicatoren is de REGIMPACT databank van de OESO de enige bron is die op een gesystematiseerde wijze gegevens levert op sectoraal niveau voor de OESO-landen.

Concurrentie-indicatoren moeten idealiter twee componenten kunnen weergeven: het toetredingsgedrag in de markt en de commerciële opstelling van de reeds gevestigde bedrijven. Concentratiegraadindices meten enkel de eerste component. Theoretisch registreert een winstelasticiteitsmaatstaf de twee componenten van de marktconcurrentie het meest accuraat. Deze indicator is echter niet algemeen ingeburgerd in het empirisch onderzoek en de bevindingen erover zijn schaars. Daarom beschouwen we in dit onderzoek eveneens de meest gangbare andere concurrentie-indicatoren. Voor het bepalen van de concurrentie-indicatoren werden de AMADEUS en EU-KLEMS gegevensbanken gebruikt.

Informatie over de kenmerken van het collectieve arbeidsoverleg verkregen we op basis van de parameters van een stelsel van vergelijkingen dat bestond uit de productietechnologie en de daaruit afgeleide vraagfuncties naar de productiefactoren en dat werd geschat gebruik makende van gegevens op bedrijfsniveau uit AMADEUS. Hieruit leiden we een indicator af voor de onderhandelingsmacht van de werknemersorganisaties en voor hun opstelling in de onderhandelingen (d.i. hun relatieve voorkeur voor lonen t.o.v. tewerkstelling in de onderhandelingen).

Als innovatie-inputindicator gebruiken we in de eerste plaats de uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling (O&O) uit de ANBERD gegevensbank (OESO), maar deze zijn vooral relevant voor de innovatie-inspanningen van de industrie. In de dienstensectoren zijn de innovatie-inspanningen in vele gevallen minder strikt gescheiden van het productieproces of nemen ze een andere vorm aan, bv. de introductie van nieuwe diensten. Een alternatieve indicator die relevanter is voor de innovatie-inspanningen van de dienstensector, lijken de ICT-investeringen. ICT wordt algemeen beschouwd als een belangrijk kanaal van procesinnovatie, in het bijzonder voor de dienstensector. Gegevens hierover vindt men in EU-KLEMS

Beschrijvende analyse

De samengestelde indicatoren van de concurrentiegraad, arbeidsmarktkenmerken en innovatie-inspanningen leiden tot de volgende bevindingen:

1. De concurrentiegraad in de Belgische industrie- en dienstensectoren is gemiddeld de lager dan in de EU-landen waarmee een vergelijking mogelijk was. Wel is er een tendens tot convergentie van de concurrentiegraad in België met deze in de andere EU-landen.

Concurrentiegraad in België en 6 referentielanden uit de EU15, gemiddelden 1997-2004.

	België	EU-6 ¹
Industrie	2.02	2.33
Nuttssectoren, bouw en dienstensectoren	1.11	1.34

Bron: AMADEUS, eigen berekeningen
¹ Finland, Frankrijk, Italië, Spanje, Verenigd Koninkrijk, Zweden

2. De textielsector, de houtsector, het transportmaterieel en de elektrische uitrusting zijn sectoren met een sterke concurrentie. Dat zijn vier sectoren uit de be- en verwerkende nijverheid. De sectoren met relatief zwakke concurrentie zijn de papiersector, de voedingssector, het vastgoed, de financiële diensten, de nutssectoren, de groot- en kleinhandel en de verkoop en reparatie van motorvoertuigen, d.w.z. veelal de dienstensectoren.
3. De geschatte vakbondsonderhandelingsmacht is vergelijkbaar in landen met een relatief hoge en lage graad van marktconcurrentie (bv. respectievelijk het Verenigd Koninkrijk en Zweden – of Italië). Deze onderhandelingsmacht lijkt over de beschouwde periode (1997-2005) globaal constant te blijven, ondanks de globale toename van de concurrentie.
4. De werknemersorganisaties in de beschouwde landen lijken relatief meer loon- dan tewerkstellingsgeoriënteerd in de onderhandelingen, Dit lijkt evenmin sterk te variëren met de marktconcurrentiegraad.
5. In de beschouwde periode namen we in het algemeen een stijging van zowel de O&O als de ICT-intensiteit waar. Deze vaststelling gaat evenwel niet op voor alle sectoren en sectoren met een lage concurrentiegraad zien hun innovatie-inspanningen evenzeer stijgen als sectoren met een hoge concurrentiegraad.

Verklarende analyse

Een econometrische analyse voor zeven EU-landen (België, Frankrijk, Spanje, Italië, Finland, Zweden en het VK) op basis van de gemiddelden van de variabelen per sector gaf de volgende resultaten.

1. Marktconcurrentie heeft een significant effect op de innovatie-inspanningen. Dit verband blijkt robuust voor een (intuïtief aannemelijke) vertraging van het effect van concurrentiegraad op innovatie, voor een instrumentelevariabeleschatting en voor de beide maatstaven van marktconcurrentiegraad in onze analyse, nl. winstelasticiteit en gemiddelde winstgevendheid
2. Vakbondsonderhandelingsmacht blijkt insignificant te zijn voor de innovatie-inspanningen. Ook dit verband is robuust voor de vermelde varianten .

Op basis van een afzonderlijke analyse voor de industrie en voor de overige sectoren (nutssectoren, bouw en dienstensectoren) nuanceren we deze conclusies als volgt.

- Er zijn belangrijke verschillen in de functievorm voor de be- en verwerkende nijverheid enerzijds en de overige sectoren anderzijds. Voor deze laatste zijn er

- significante aanduidingen van een niet-lineair verband.
- De conclusies voor de be-en verwerkende nijverheid lopen zeer parallel met die van de analyse van alle sectoren gezamenlijk. Voor de overige sectoren zou het positieve effect van concurrentie op de O&O-inspanningen in de eerste plaats echter relevant zijn voor sectoren die verder van de (sectorale) technologische grens verwijderd zijn. Dat zou de stimulans verhogen voor technologisch achteroplopende sectoren om de leider(s) bij te benen. Voor technologisch leidende sectoren zou een “rent dissipation” effect van concurrentie domineren.
  - Het effect van de vakbondsonderhandelingsmacht in de nutssectoren, bouw en dienstensectoren lijkt niet-lineair. Er is een stimulerend effect van vakbondsmacht op de O&O-inspanningen dat bij een intermediair niveau het grootst is, maar afneemt en negatief wordt naarmate de vakbondsmacht verder toeneemt.

Beleidsimplicaties

Beleidsmatig zouden deze bevindingen impliceren dat men de innovatie-inspanningen verder kunnen stimuleren door de concurrentie op de markt te bevorderen, des te meer omdat het huidige kader voor de bepaling van loon- en arbeidsvoorwaarden geen specifieke belemmering hiervoor lijken te vormen.

In de dienstensectoren wordt deze conclusie genuanceerd onder meer in functie van de internationale technologische positie van de sectoren in kwestie. Voor in internationaal verband minder efficiënte sectoren kunnen de innovatie-inspanningen worden gestimuleerd door meer concurrentie. Maar naarmate een sector opschuift naar de technologische grens wint een Schumpeteriaans effect (de nettowinst als stimulans tot innovatie) aan belang. Een accurate inschatting van de internationale efficiëntiepositie van een sector is daarom wenselijk vanuit beleidsperspectief. Bovendien kan het effect van collectieve onderhandelingen op de innovatie-inspanningen in de dienstensectoren negatief worden, eens de onderhandelingsmacht een intermediair niveau overschrijdt.

*

*   *